

ДОВІРОЗНАВЕЦЬ

**“ДОВІРА В СИСТЕМІ ЧИННИКІВ
ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВ УКРАЇНИ”**

Анотація

У роботі приділено увагу методологічним проблемам національної оцінки ризиків відмивання коштів й розглянуто проблеми суспільної довіри до банківського сектору економіки. Визначено вплив макроекономічних показників на рівень довіри до банків. Запропоновано поділ чинників впливу на рівень довіри населення до банківських установ на три групи, а саме: загальнодержавні (рівень інфляції, валютний курс, програми підвищення рівня фінансової грамотності населення тощо), локальні (репутація, імідж, внутрішня політика банківської установи та інші), індивідуальні (компетентність, впевненість у собі, рішучість, відповідальність тощо). Виявлено певні зв'язки факторних та результативних показників за допомогою коефіцієнта кореляції Фехнера, який можна застосовувати щодо статистичних величин, що не мають нормального закону розподілу.

Ключові слова: національна оцінка ризиків, фінансові індикатори, тіньова економіка, податковий тиск, державний зовнішній борг, ринок цінних паперів.

Annotation

The study focuses on the methodological problems of the national risk assessment of money laundering. The problems of public confidence in the economy's banking sector are considered. The influence of macroeconomic indicators on the level of confidence to banks is determined. The division of factors influencing the level of public confidence in banking institutions in three groups is proposed: national (inflation, exchange rate, programs for raising the level of financial literacy of the population, etc.), local (reputation, image, internal banking policy of the banking institution, etc.), individual (competence, self-confidence, determination, responsibility, etc.). Some connections of factors' and results' indicators with the help of the Fechner correlation coefficient, which can be applied to statistical variables that do not have a normal distribution law, are revealed.

Key words: national risk assessment, financial indicators, shadow economy, tax pressure, public external debt, securities market.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. Теоретико-концептуальні основи функціонування фінансової безпеки банків.....	7
РОЗДІЛ 2. Аналіз чинників фінансової безпеки банків в Україні	10
РОЗДІЛ 3. Шляхи підвищення рівня фінансової безпеки банків в Україні..	200
ВИСНОВКИ.....	255
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	288
ДОДАТКИ.....	300

ВСТУП

Актуальність дослідження. Одним з визначальних чинників ефективності банківської системи будь-якої країни є рівень довіри до неї з боку населення та суб'єктів господарювання. Питання довіри особливо усвідомлюється під час нинішньої світової економічної і фінансової кризи, коли надзвичайно загострилася необхідність утримання довіри до економічних, фінансових та державних інституцій в аспектах їхньої здатності ефективно виконувати свої функції та взаємодіяти між собою. Високий рівень довіри споживачів фінансових послуг сприятиме активізації фінансової, зокрема, банківської діяльності та створенню ефективнішого банківського продукту. У протилежній ситуації, коли фінансова система характеризується високим рівнем недовіри населення, матиме місце її негативний вплив на економіку країни загалом. Тому не можна залишати дану проблему поза увагою, а необхідно обов'язково постійно аналізувати фінансову діяльність суб'єктів господарювання, удосконалювати методи оцінки економічного середовища національної економіки. В цьому і полягає актуальність обраної теми наукового дослідження.

Проблемі довіри в економічних відносинах присвячено багато наукових праць провідних вітчизняних та зарубіжних учених-економістів, таких як: О. Барановський, Г. Захарчин, В. Кириляк, Ю. Котелевська, Дж. Коулман, Т. Кричевська, О. Кузьмін, В. Лагутін, Б. Пшик, Т. Неклюдова, П. Штомпка та інших науковців. Водночас, віддаючи належне напрацюванням учених із цієї проблематики, вважаємо, що існує потреба в її подальшому дослідженні.

Мета наукової роботи полягає у конкретизації взаємозв'язків індикаторів і чинників дезінформації та довіри в контексті проблем оцінки фінансового середовища та банківської системи України.

Для досягнення мети в роботі сформульовано такі **завдання**:

- розкрити індикатори довіри до банківської системи;

- оцінити швидкість реакції показників діяльності банківських установ на зміни рівня суспільної довіри;

- визначити та класифікувати чинники довіри до банків;
- обґрунтувати стратегічні напрями підвищення рівня довіри населення та суб'єктів господарювання до банківської системи України.

Об'єктом дослідження є механізми забезпечення безпеки банківської системи національної економіки України.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади, методичні підходи та практичні аспекти забезпечення фінансової безпеки банківської системи національної економіки.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та вирішення завдань у процесі дослідження застосовувалися такі загальноприйняті в економічній науці методи вивчення: метод аналізу і синтезу – в процесі вивчення проблем дезінформації та довіри у системі національної оцінки ризиків; методи кореляційного аналізу, графічний і табличний методи – для аналізу показників банків та визначення впливу чинника довіри на їхню діяльність в Україні; методи узагальнення, групування, абстрактно-логічний та метод комплексної оцінки – при визначенні й класифікації чинників та індикаторів зміни рівня довіри учасників фінансового ринку, виявленні тенденцій поширення довіри й недовіри та формування заходів з посилення довіри у фінансовій сфері України.

Інформаційною основою дослідження стали наукові праці і монографії вітчизняних та зарубіжних економістів, статті з фахових видань, нормативно-правові акти України, офіційні сайти державних органів влади та інші джерела.

До результатів роботи з елементами **наукової новизни** належать такі:

- здійснено ранжування прогностичних індикаторів рівня довіри до банків України за швидкістю реакції їх показників на зміни рівня суспільної довіри, а саме: виявлено, що найшвидше на зміну рівня суспільної довіри реагують кредитні спілки, далі – інститути спільного інвестування, банки;

- запропоновано групи індикаторів суспільної довіри, а саме: кількості суб'єктів, обсягів ресурсів та спеціальні;
- визначено вплив макроекономічних показників на рівень довіри до банків та запропоновано поділ чинників впливу на рівень довіри населення до банківських установ на три групи, а саме: *загальнодержавні* (рівень інфляції, програми підвищення рівня фінансової грамотності населення тощо), *локальні* (репутація, імідж, внутрішня політика банківської установи та інші), *індивідуальні* (компетентність, впевненість у собі, рішучість, відповідальність тощо);
- обґрунтовано стратегічні напрями підвищення рівня довіри населення та суб'єктів господарювання до фінансової системи країни, а саме: сприяти підвищенню фінансової грамотності громадян, вдосконалити фінансовий менеджмент банків та функціонування банків зсередини.

Наукова робота пройшла апробацію в Державному закладі післядипломної освіти «Академія фінансового моніторингу» Державної служби фінансового моніторингу України. Результати роботи посприяли вдосконаленню методології Національної оцінки ризиків (див. Додаток А).

Структура роботи. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури й додатків. В першому розділі висвітлено економічну сутність довіри та її зв'язок з теорією асиметричності інформації. В другому – проаналізовано вплив зміни рівня довіри на діяльність банківських установ, окреслено індикатори та основні чинники впливу на рівень суспільної довіри. У третьому розділі сформульовано стратегічні напрями політики держави щодо підвищення рівня суспільної довіри у фінансовій сфері.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВ

Однією із найважливіших складових економічної безпеки є фінансова безпека, без якої практично неможливо вирішити жодне із завдань, що стоять перед державою. На сьогоднішній день у науковій літературі існує досить багато різноманітних поглядів щодо визначення сутності поняття «фінансова безпека», але не існує єдиного підходу до його трактування, крім того відсутня систематизація підходів.

Насамперед необхідно відзначити, що фінансова безпека є підсистемою економічної безпеки держави. На думку І. Шлемка, фінансова безпека держави – це такий стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної і податкової систем, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та її зростання.

С. Кульпінський пропонує під фінансовою безпекою розуміти здійснення цілеспрямованого комплексу заходів щодо фіскальної і монетарної політик з метою досягнення стабільності фінансової системи і створення сприятливого інвестиційного клімату.

На думку Г. Голухова і Ю. Шиленко, фінансова безпека – сукупність заходів, спрямованих на запобігання збиткам від негативної дії усіх чинників впливу на фінансову безпеку за різними аспектами фінансово-господарської діяльності [13].

Якщо детально розглянути підходи вчених і систематизувати їх визначення в одне, то на нашу думку, фінансова безпека – це стан фінансово-кредитної сфери країни, що характеризується стійкістю до зовнішніх і внутрішніх загроз, а також здатністю забезпечувати стійкий економічний розвиток держави. Безпека банківського сектору є частиною фінансової безпеки держави в цілому. Варто зазначити, що банківська система є найважливішою в фінансово-кредитній системі, тому можна стверджувати, що безпека банківських установ в більшості визначає фінансову безпеку держави загалом.

У сучасному світі основою ефективності банківської системи є довіра до фінансових установ. Різний рівень володіння інформацією учасниками фінансового ринку породжує певний ступінь невизначеності й дезінформації, що, у свою чергу, призводить до виникнення надприбутків в одних суб'єктів господарювання та збитків у інших. Разом з тим, важливим для фінансової безпеки банківської системи є попередження збитків від розголошення конфіденційної інформації; крадіжки фінансових і матеріально-технічних цінностей, порушення функціонування інформаційних систем.

Цілями системи фінансової безпеки повинні бути: – захист прав банківських установ, їх структурних підрозділів та співробітників; –збереження й ефективне використання фінансових, матеріальних, інформаційних ресурсів; – підвищення конкурентоспроможності та зростання прибутковості за рахунок забезпечення якості банківських послуг і безпеки для клієнтської бази.

Характеризуючи фінансову безпеку банків, необхідно зупинитися на ключових параметрах: фінансова безпека забезпечує рівноважний і стійкий фінансовий стан банку; сприяє ефективній діяльності банку; якісно організована фінансова безпека дає змогу завчасно визначити проблемні місця в діяльності банку, нейтралізувати вплив криз для запобігання банкрутства.

Для визначення фінансової стійкості комерційного банку, насамперед, необхідно зробити акцент на розмежуванні методів звичайного та антикризового управління, оскільки управління стабільно функціонуючим комерційним банком та банком, який відчуває фінансові труднощі, безумовно відрізняється. Це не означає, що змінюється перелік інструментів, але таке розмежування дозволяє використовувати напрацювання в галузі фінансового менеджменту, а також фінансової стійкості банківської установи [6].

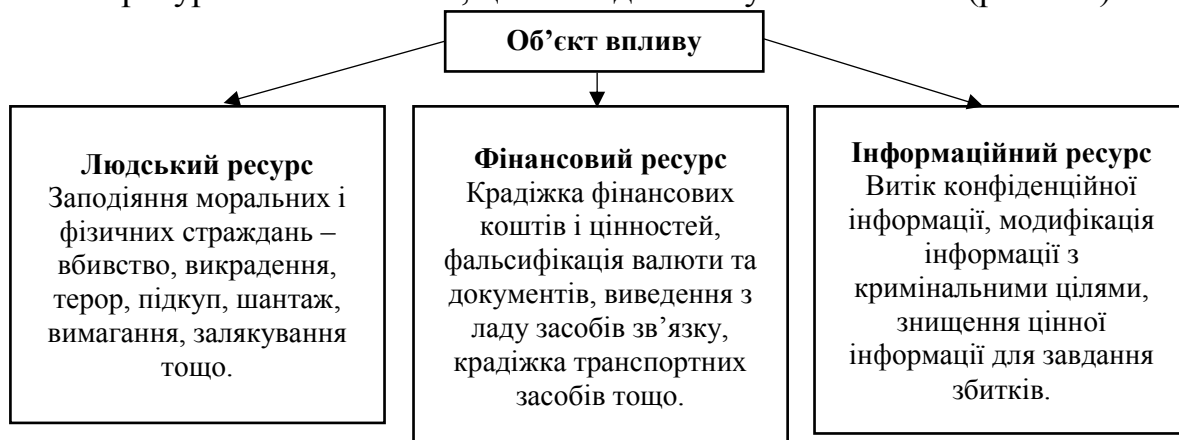
Н. Наточесва зазначає, що найнебезпечнішими загрозами фінансовій / економічній безпеці банків в розпал кризи були [20]: загроза втрати ліквідності; загроза фінансових втрат, пов'язаних з кредитуванням; загроза негативної переоцінки цінних паперів і загроза валютних втрат.

М. Крупка наголошує, що зміни внутрішнього і зовнішнього середовища діяльності банківського сектору зумовлюють появу різноманітних загроз, які, зазвичай, мають фінансово-економічний характер. Ці загрози виникають внаслідок недостатньої адаптації банківського сектору до постійних змін умов ринку; загальної неплатоспроможності суб'єктів господарювання; зростання злочинності; споживчого менталітету громадян; недостатнього правового регулювання банківської діяльності або професійного рівня частини керівного складу і працівників банків. При цьому він вважає, що нестабільність фінансового стану значної кількості вітчизняних банків є чи не основною загрозою економічній безпеці банківського сектору України [9].

О. Барановський виділяє наступні види загроз фінансової безпеки банківських установ (див. Додаток Б). На практиці, в роботі підрозділів банківської безпеки комерційних банків України, використовується більш звужений підхід, який описується у роботах українського вченого-практика С. Дмитрової [5].

С. Дмитрова класифікує загрози економічної та фінансової безпеки банку, за об'єктами впливу на діяльність комерційного банку, поділяючи їх на людський ресурс, інформаційний ресурс, товарно – матеріальні цінності, ті фінансові ресурси. Автор погоджується із цією класифікацією, але вважає за необхідно, при класифікації поєднати товарно – матеріальні цінності та фінансові ресурси. Схематично, це виглядає наступним чином (рис. 1.1):

Рис. 1.1. Класифікація загроз економічній безпеці банківської установи, в залежності від об'єкту впливу [5]

Дана класифікація, дозволяє вже працівникам відповідних банківських підрозділів проводити роботи спрямовані на своєчасне виявлення, локалізацію, нейтралізацію та по можливості усунення загроз, які впливають на економічну безпеку банку.

Охарактеризувавши суть фінансової безпеки банківських установ, можемо виділити такі завдання: – своєчасне виявлення та ліквідація загроз, чинників й умов, що спричиняють фінансовий, матеріальний і моральний збиток банківській системі; – віднесення інформації до категорії обмеженого доступу; – створення механізму й умов оперативного реагування на загрози безпеці та появу негативних тенденцій у функціонуванні банківської системи; – створення прозорості публічної інформації для залучення більшої кількості клієнтів і збереження їхньої довіри; – створення умов для максимально можливого відшкодування й локалізації збитків, що отримані на підставі неправомірних дій фізичних та юридичних осіб, для послаблення негативного впливу порушень безпеки на досягнення стратегічних цілей [12].

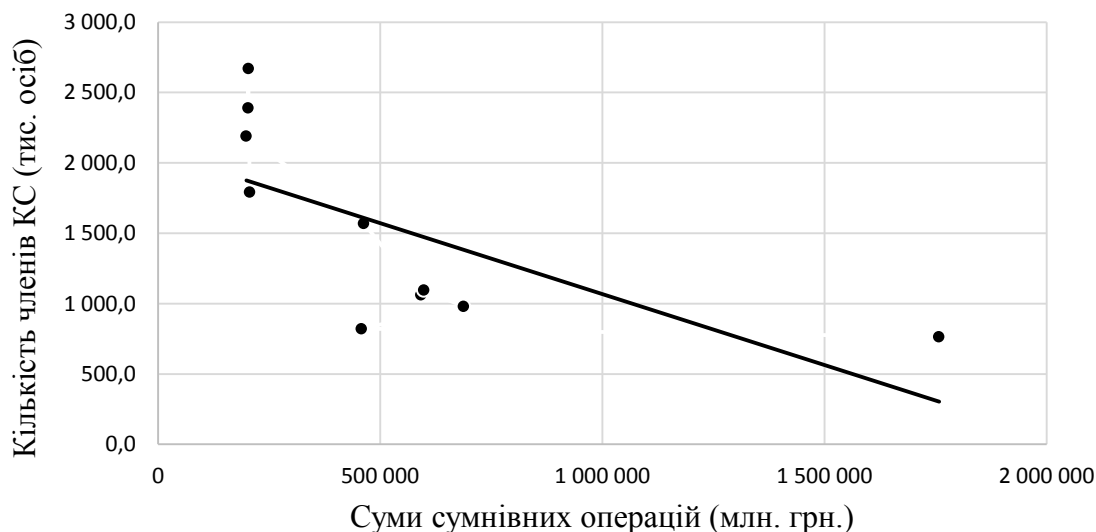
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЧИННИКІВ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВ В УКРАЇНІ

Банківська система базується на довірі. Це не викликає жодних сумнівів, адже функціонування цієї системи, як і будь-якої економічної (і не тільки) системи базується на певних відносинах (між Національним банком, банками другого рівня, населенням тощо), а відносини, так чи інакше, повинні будуватися і будуються на взаємній довірі. Таким чином, вже варто казати не просто про поняття довіри як чогось абстрактного, але про довірчі економічні відносини, які, безпосередньо, і формують саме поняття довіри [1].

У своїй діяльності фінансові установи тісно взаємодіють між собою, а тому зниження довіри населення та суб'єктів господарювання до однієї з них, може привести до фатальних наслідків і для іншої.

Як основний чинник впливу на зміни в фінансових установ було обрано обсяги сумнівних операцій (скоригованих на інфляцію). Під час аналізу було

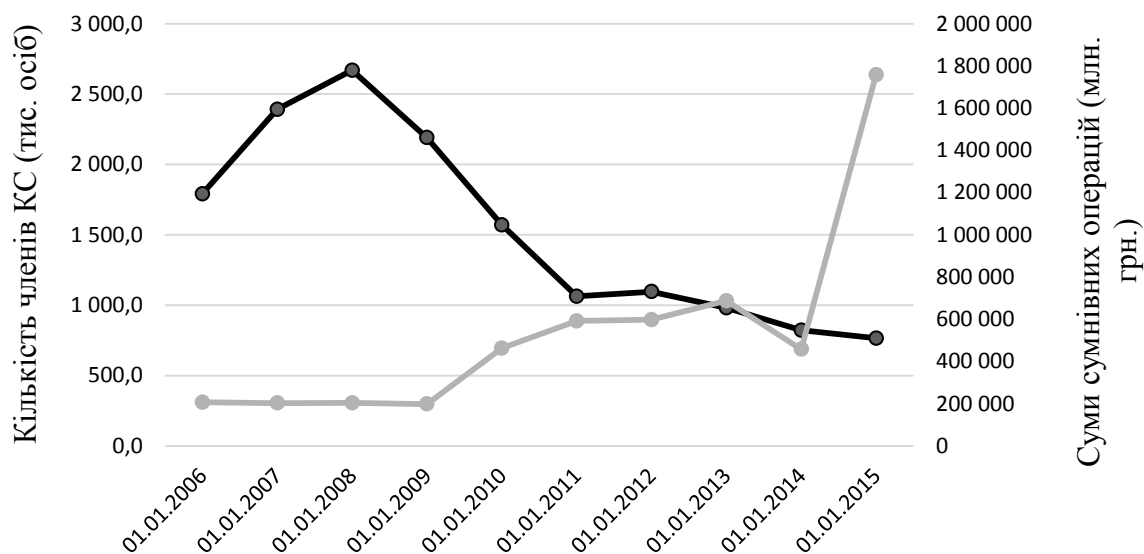
виявлено, що найбільш чутливими до рівня довіри є кредитні спілки (далі – КС), які найшвидше реагують на зміни цього явища. Коефіцієнт кореляції Фехнера між ними становить $-0,55$ (з часовим лагом в один рік). Зміна суми сумнівних операцій призводить до зміни кількості членів КС (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Залежність кількості членів КС від обсягу сумнівних операцій з часовим лагом один рік

Побудовано авторами за даними Держфінмоніторингу та Нацкомфінпослуг

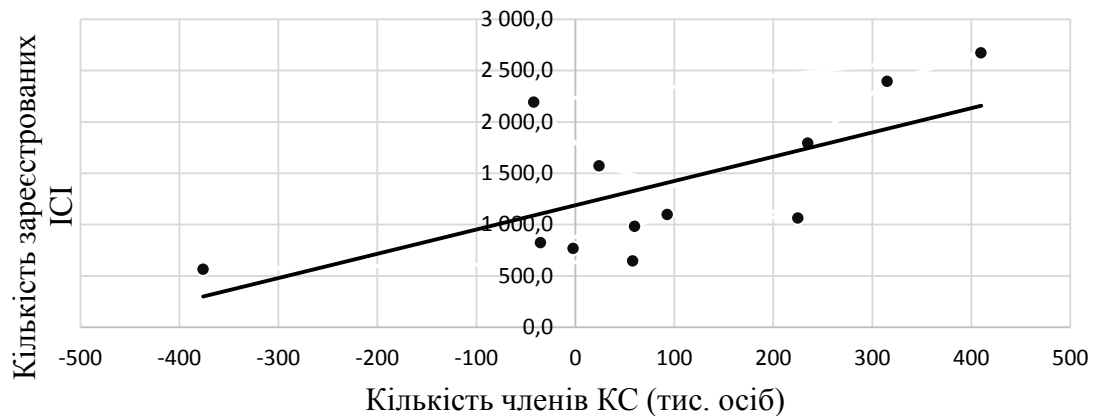
Динаміка кількості членів КС та суми сумнівних операцій з 2006-2015рр. відображена на рис. 2.2.

Рис. 2.2. Динаміка кількості членів КС та обсягу сумнівних операцій з часовим лагом один рік

Побудовано авторами за даними Держфінмоніторингу та Нацкомфінпослуг

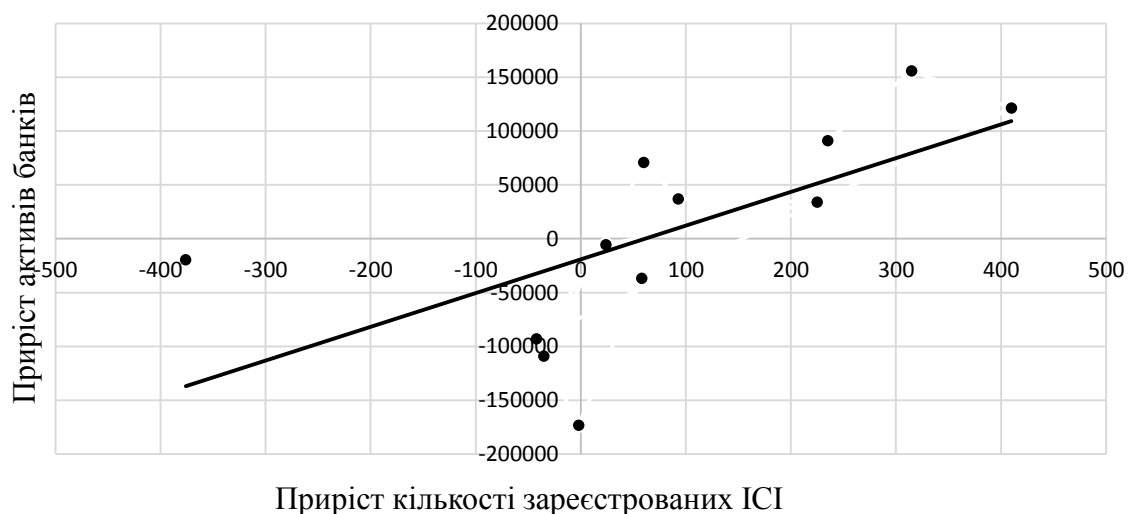
Варто зазначити, що під час аналізу нами було виявлено тісну кореляцію 0,6 між кількістю членів КС та кількістю зареєстрованих інститутів спільного інвестування (далі – ІСІ). Коефіцієнт кореляції Фехнера 0,5 свідчить про те, між зміною кількості членів КС та зміною кількості ІСІ існує прямолінійна залежність. (рис. 2.3). Шляхом аналізу з часовим лагом один рік було з’ясовано, що КС випереджають ІСІ.

Рис. 2.3. Залежність зміни активів інститутів спільного інвестування від зміни активів кредитних спілок з часовим лагом один рік

Побудовано авторами за даними Нацкомфінпослуг

Наступними на зміну рівня суспільної довіри реагують банки. Вони мають тісний кореляційний зв'язок з недержавними пенсійними фондами (далі – НПФ) 0,5, проте тісніший кореляційний зв'язок банки мають з ІСІ ($r = 0,7$). Коефіцієнт кореляції Фехнера між банками та ІСІ становить 0,42 (рис. 2.4).

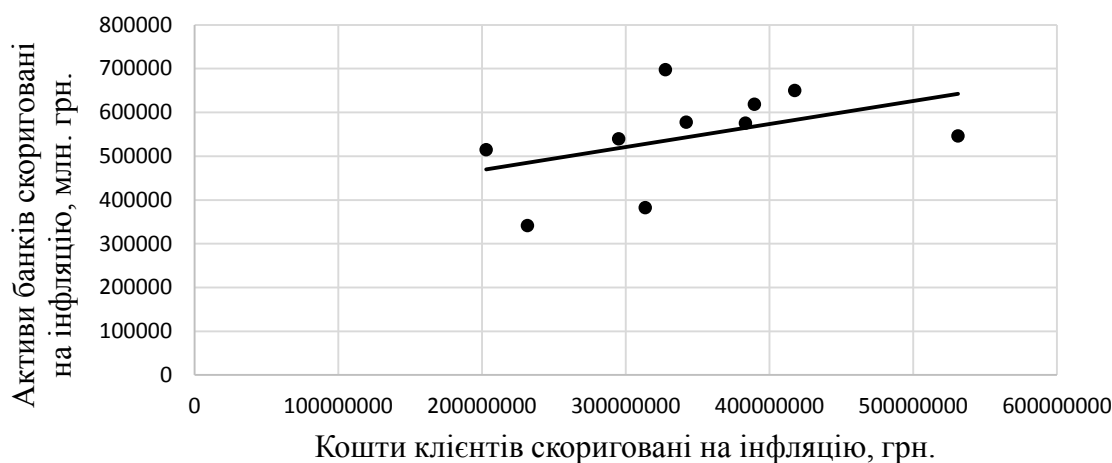

Рис. 2.4. Залежність зміни активів банків від зміни активів інститутів спільного інвестування з часовим лагом один рік

Побудовано авторами за даними НБУ та Нацкомфінпослуг

З використанням часового лагу в один рік, було з'ясовано, що рівень довіри до банків запізнюється відносно рівня довіри до ІСІ.

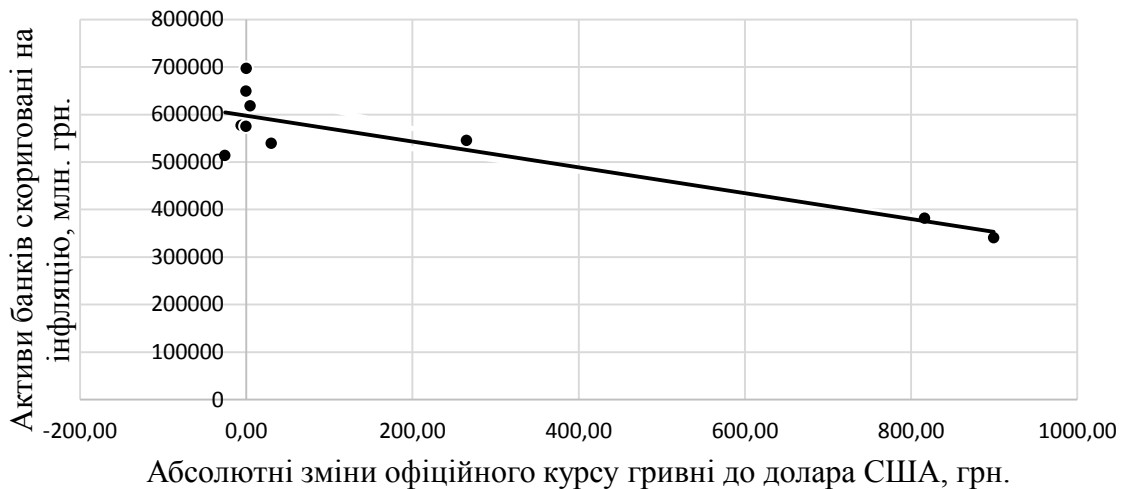
Також, під час проведення аналізу було виявлено вплив таких макроекономічних показників, як: офіційний курс гривні до долара США; кошти клієнтів банків; державний зовнішній борг; рівень тіньової економіки; відсоткові ставки на депозити в національній валюті; фондові індекси (індекс ПФТС). Дослідження підтвердило, що на зміну обсягу активів банків впливає обсяг коштів клієнтів банків. Коефіцієнт кореляції Фехнера в даному випадку з часовим лагом один рік становить 0,6, а отже між активами банків і коштами клієнтів банків існує прямолінійна залежність (рис. 2.5).

Рис. 2.5. Залежність зміни активів банків від зміни обсягу коштів клієнтів з часовим лагом один рік

Побудовано авторами за даними НБУ

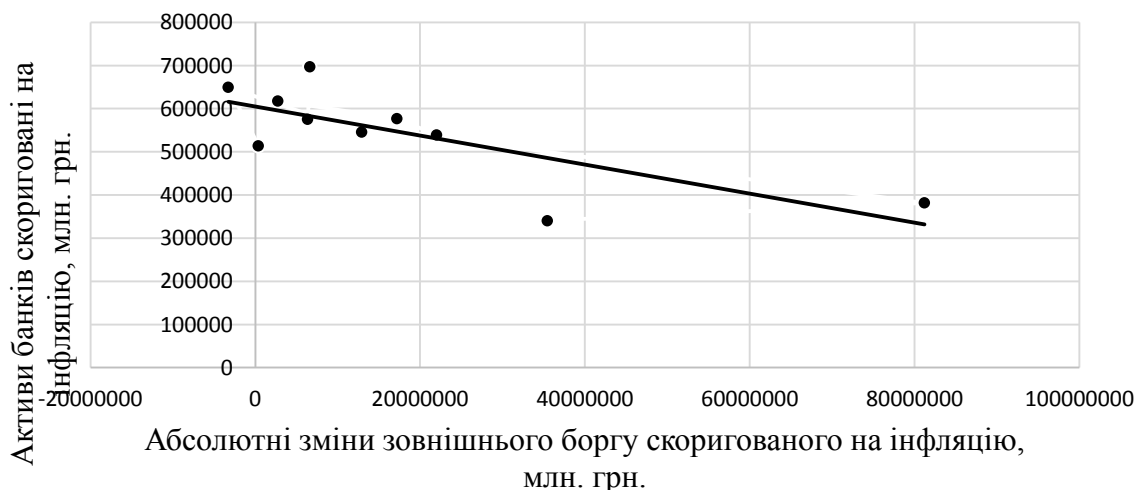
Українська економіка залежна від долара США, тому варто прослідкувати залежність обсягів активів банків від курсу гривні до долара США. На обсяги коштів клієнтів має значний вплив офіційний курс гривні до долара США ($r = -0,6$), адже при зростанні курсу гривні до долара США у населення зменшуються обсяги вільних коштів, тому і зменшується обсяги депозитів. Коефіцієнт кореляції Фехнера між активами банків та курсу гривні до долара США з часовим лагом один рік становить $-0,6$. Тобто існує обернена залежність між рівнем офіційного курсу гривні до долара США та обсягами активів банків (рис. 2.6).

Рис. 2.6. Залежність зміни активів банків від зміни офіційного курсу гривні до долара США з часовим лагом один рік

Побудовано авторами за даними НБУ

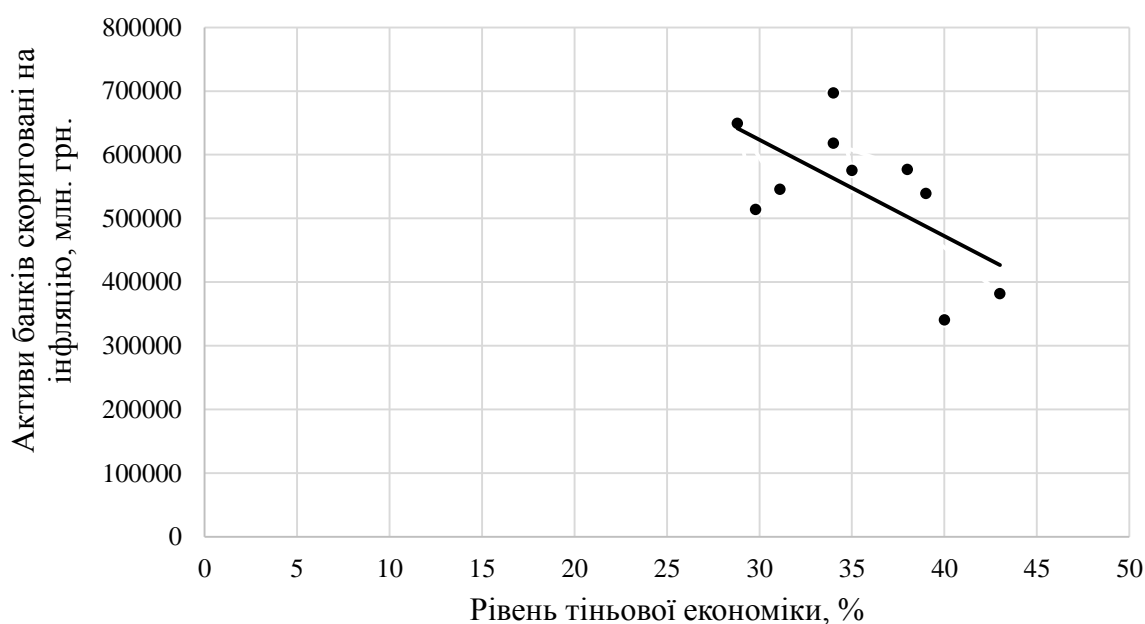
Важливе місце серед макропоказників, які мають вплив на зміну обсягу активів банків займає обсяг державного зовнішнього боргу. Коефіцієнт кореляції Фехнера з часовим лагом в один рік становить $-0,6$, тому між цими показниками існує помітний обернений зв'язок (рис. 2.7). Проте кореляційний зв'язок між обсягом державного зовнішнього боргу та коштами клієнтів банків теж існує, адже коефіцієнт кореляції Фехнера становить $-0,45$, що показує помірний зворотній зв'язок.

Рис. 2.7. Залежність зміни активів банків від зміни державного зовнішнього боргу з часовим лагом один рік

Побудовано авторами за даними НБУ та Мінфіну

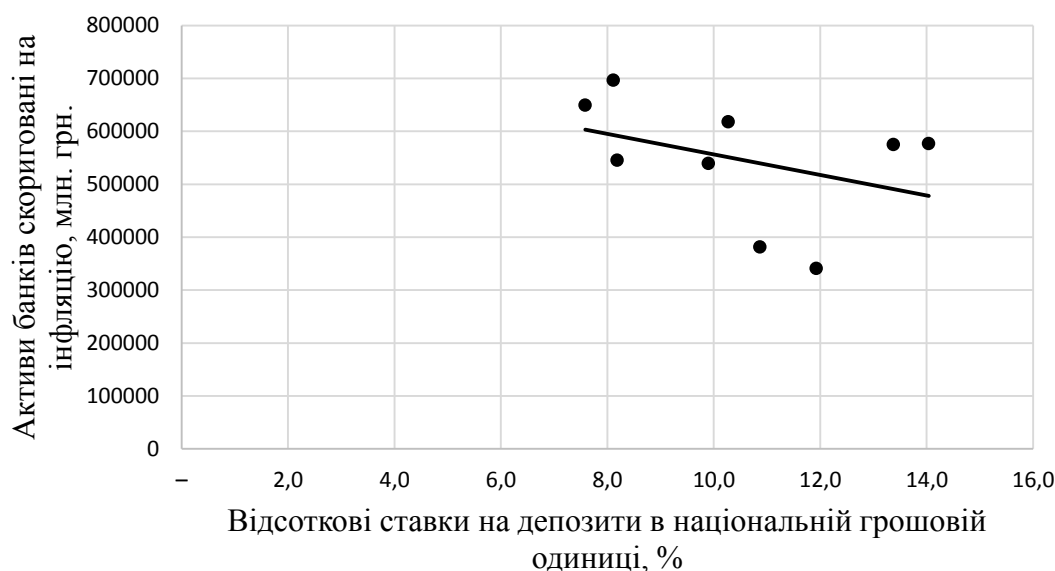
Одним із основних чинників впливу на активи банків є тіньова економіка. За розміром тіньової економіки Україна в рейтингу посідає третє місце. Для порівняння, у розвинених країнах показник тіньової економіки складає в середньому 7-12 % ВВП, коли в Україні останніми роками – 35-40 %. В Україні між обсягами активів банків та рівнем тіньової економіки існує обернений зв'язок. Коефіцієнт кореляції Фехнера з часовим лагом в один рік становить – 0,4, що показує помірну обернену залежність (рис. 2.8).

Рис. 2.8. Залежність зміни активів банків від зміни рівня тіньової економіки з часовим лагом один рік

Побудовано авторами за даними НБУ та Мінекономіки

Рівень відсоткових ставок на депозити в національній грошовій одиниці є одним із чинників, які мають вплив на зміну коштів клієнтів ($r = -0,64$). Також можна стверджувати, що рівень відсоткових ставок на банківські депозити в національній грошовій одиниці та зміна обсягів активів банків мають помітний зворотній зв'язок, адже при врахуванні часового лагу в два роки коефіцієнт кореляції Фехнера становить $-0,56$ (рис. 2.9).

Рис. 2.9. Залежність зміни активів банків від зміни відсоткових ставок на депозити в національній грошовій одиниці з часовим лагом в два роки

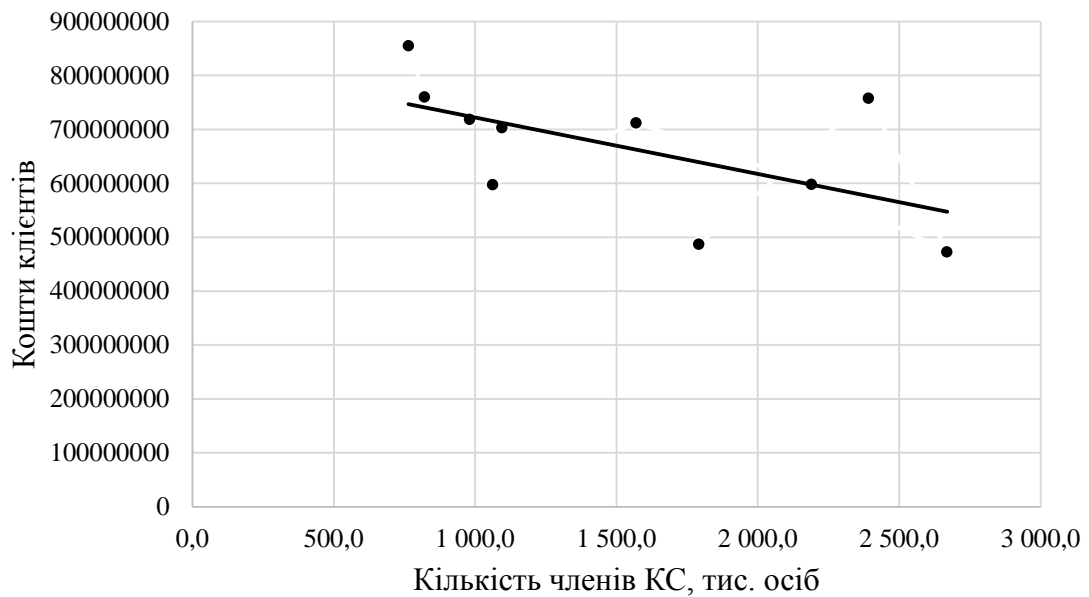
Побудовано авторами за даними НБУ

Щодо чинників, які впливають на обсяги активів банків на мікрорівні, ми розглянули такі: 1) кількість членів КС; 2) активи сформованих ІСІ; 3) активи НПФ.

Під час аналізу ми виявили залежність між коштами клієнтів банків та кількістю членів КС (рис. 2.10). Як було вказано раніше, саме члени КС є найбільш чутливими до рівня довіри у нашій державі, що пояснюється добровільним та пайовим характером створення та функціонування таких установ.

КС у ролі суспільного інституту пайового характеру спрямовує свою діяльність не на отримання прибутку, а на надання виключно кредитних та ощадних послуг своїм членам (здійснення взаємкредитування). Саме взаємозв'язок між членами КС будуються на довірі. Коефіцієнт кореляції Фехнера між цими показниками з врахуванням часового лагу один рік дорівнює 0,6, отже при зміні кількості членів КС змінюється обсяг коштів клієнтів банків в тому ж напрямку.

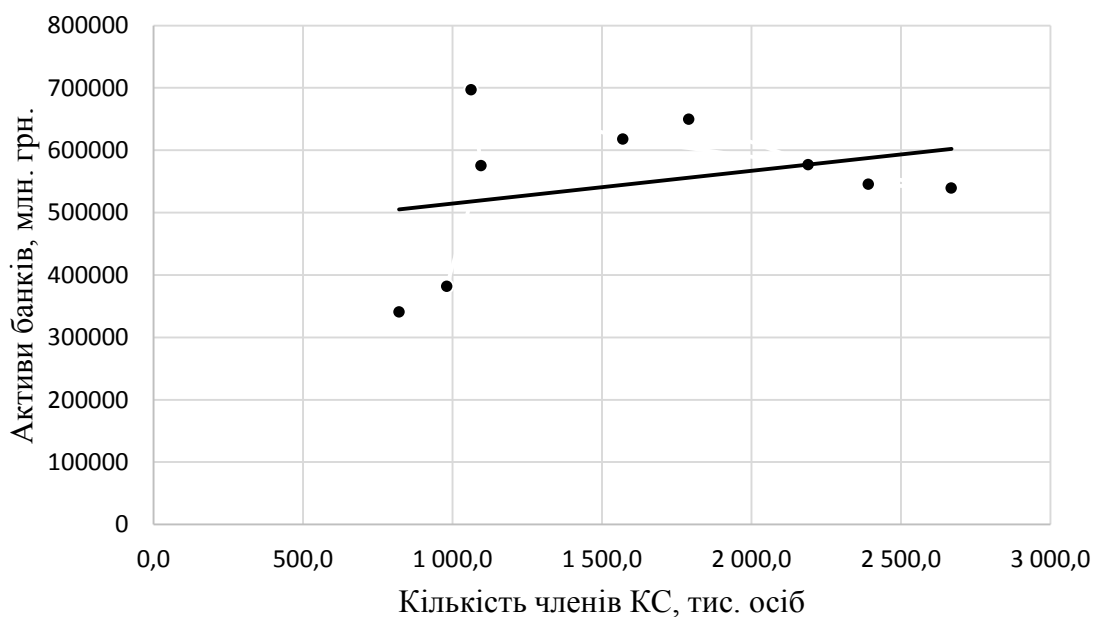

Рис. 2.10. Залежність зміни коштів клієнтів від зміни кількості членів КС з часовим лагом один рік

Побудовано авторами за даними НБУ та Нацкомфінпослуг

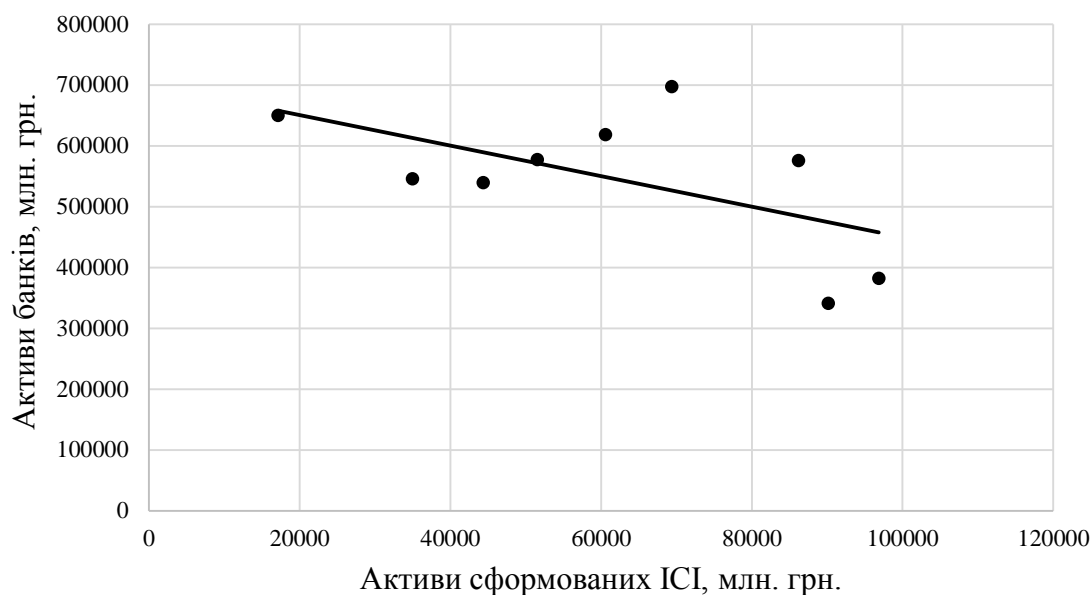
Такий же зв'язок було виявлено між показниками кількості членів КС та активами банків (коефіцієнт кореляції Фехнера з врахуванням часового лагу два роки дорівнює 0,56). Отже, між кількістю членів КС та активами банків існує прямий помітний прямий зв'язок (рис. 2.11).

Рис. 2.11. Залежність зміни обсягу активів банків від зміни кількості членів КС з часовим лагом два роки

Побудовано авторами за даними НБУ та Нацкомфінпослуг

Проте, ми виявили обернену кореляційну залежність між активами банків та активами сформованих ІСІ. Так, як ІСІ мають значні ризики через відсутність гарантій стабільного прибутку, рівень довіри до них нижчий, аніж до КС. Коефіцієнт кореляції Фехнера з часовим лагом два роки, який дорівнює $-0,56$, показує, що зміна активів ІСІ призводить до зміни активів банків в протилежному напрямку (рис. 2.12).

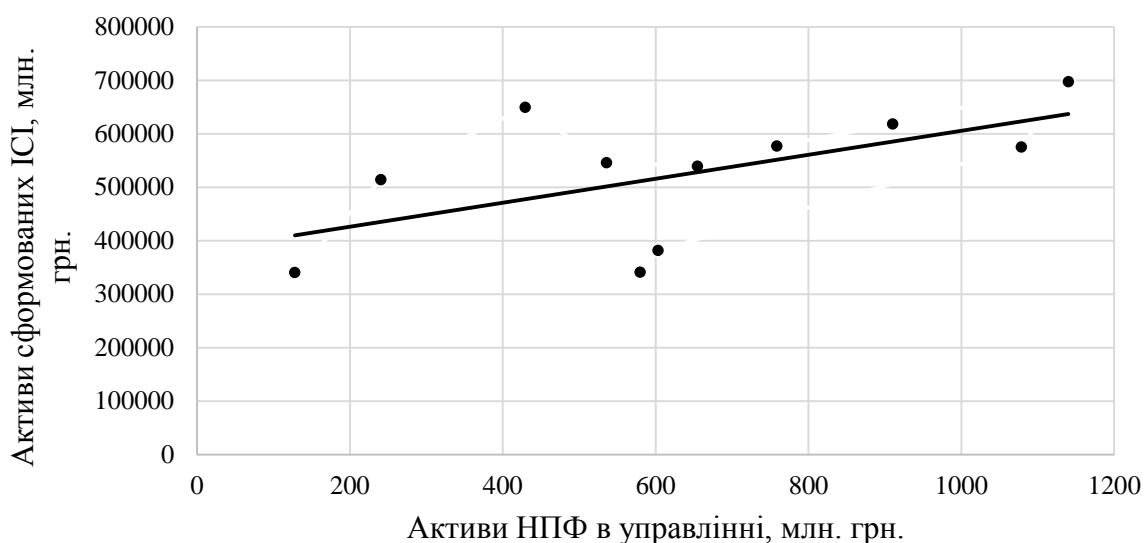
Рис. 2.12. Залежність зміни обсягу активів банків від зміни активів ІСІ з часовим лагом два роки

Побудовано авторами за даними НБУ та Нацкомфінпослуг

Серед аналізованих фінансових установ важливе місце посідають НПФ. Вони характеризують третій рівень пенсійної системи України. Головно метою НПФ є забезпечення одержання населенням країни додаткового доходу після виходу на пенсію. Між активами НПФ та активами банків існує помітний прямий кореляційний зв'язок (рис. 2.13). Коефіцієнт кореляції Фехнера між активами банків та активами НПФ дорівнює $0,64$. Отже, зміна активів НПФ призводить до зміни активів банків в тому ж напрямі.

Як відомо, на рівень довіри населення до банківських установ впливають різні чинники. Ми виділили такі три основні групи чинників впливу на рівень довіри до банківських установ: *загальнодержавні* (рівень інфляції, програми підвищення рівня фінансової грамотності населення тощо), *локальні* (репутація,

імідж, внутрішня політика фінансової установи та інші), *індивідуальні* (компетентність, впевненість у собі, рішучість, відповідальність тощо) (див. Додаток В).

Рис. 2.13. Залежність зміни обсягу активів банків від зміни активів НПФ

Побудовано авторами за даними Нацкомфінпослуг

Забезпечення ефективного державного управління сприяє підвищенню рівня довіри населення до всіх фінансових установ, зокрема, банків та стабілізувати роботу фінансового ринку України. Курсова й цінова стабільність позитивно впливають на поповнення ресурсної бази банківської системи. 37 % пасивів і 70 % строкових коштів банків становлять вклади населення. Варто лишень похитнути стабільність гривні – і пропаде довіра вкладника. Наша людина, на жаль, навчена гірким досвідом. У підсумку втратимо важливий ресурс кредитування за умови браку інвестицій. Тому політика Нацбанку – гривня має бути стабільною і прогнозованою завдяки продуманим антиінфляційним заходам. Щодо державних гарантій вкладників банків, то в Україні існує проблема в контексті цього питання. Проблемою, яка становить одне з визначальних місць у системі довіри населення до банківської системи, це те що нагромаджені кошти ФГВФО становлять 14,7 млрд грн, в той час як загальна сума депозитів в системі – 500 млрд. грн. Майже 99 % всіх депозитів гарантовані Фондом, а це 40 млн. вкладників системи.

На рівень довіри до банківських установ на локальному рівні впливають такі чинники як: репутація банку, його імідж, внутрішня політика банку, компетентність та професійна підготовка працівників банку, рейтинг банку, доступність населенню банківських продуктів, інформаційна прозорість банківської установи тощо.

Особлива група чинників притаманна окремому індивіду, тобто залежить не від діяльності банківської установи, а від конкретного суб'єкта. Ми виділили такі індивідуальні чинники як: компетентність споживача та його впевненість в собі та своїх діях, рішучість та вміння ризикувати, попередній досвід співпраці з банківськими установами тощо.

На основі проведеного аналізу, ранжування прогнозних індикаторів рівня довіри до банків України за швидкістю реакції їх показників на зміни рівня суспільної довіри, визначення впливу макроекономічних та мікроекономічних показників та рівень довіри до банків та класифікації чинників впливу на рівень довіри населення до банківських установ, ми можемо зробити висновок, що оскільки першими на зміну рівня довіри населення до фінансових установ реагують КС, то банківські установи повинні звертати увагу на діяльність КС, тому що вони є індикатором зміни рівня довіри до банків. Зокрема, вони повинні стимулювати громадян вкладати кошти в комерційні банки та здійснювати інші заходи, які будуть наведені у наступному розділі наукової роботи.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВ В УКРАЇНІ

Невисокий рівень довіри до банків і незначні темпи її відновлення зумовлюють негативні наслідки – недоодержання банками депозитних ресурсів, зменшення їх можливостей у сприянні економічному розвитку та фінансовій стабільності [14]. Для забезпечення стабільного розвитку банків України, одним з основних пріоритетів державного апарату має бути сповільнення темпів інфляції та зміцнення національної грошової одиниці.

Зазначимо, що в сучасних умовах в Україні перехід до вільноплаваючого курсоутворення є однаково не прийнятним, як і утримання фіксованого курсу гривні. І ось чому. Як свідчить світовий досвід, режим вільного плавання підходить для промислово розвинутих країн і деяких країн з економікою, що розвивається, які мають диверсифіковане виробництво і торгівлю, розвинутий фінансовий сектор, сильні пруденційні стандарти та повністю інтегровані в глобальні ринки капіталу. Режим вільного плавання вимагає наявності відносно збалансованих фінансових потоків у платіжному балансі, які спроможна формувати країна з розвинутим внутрішнім фінансовим ринком, виробництвом та оптимальною структурою економіки. За відсутності зазначених умов режим плаваючого обмінного курсу призведе до значної девальвації (досвід Бразилії, Аргентини, Чилі, Індонезії) та пов'язаних із нею негативними наслідками [14].

Таким чином, щоб покращити ситуацію в банківській сфері та стабілізувати економіку країни в цілому, потрібна виважена державна політика з усім комплексом заходів. Для підвищення рівня фінансової безпеки банків необхідно:

- відновити суспільну довіру до банків та до банківської системи загалом. Якщо буде досягнуто високий рівень довіри населення до банків України, то буде збільшуватись приплив депозитних вкладень та зростання активів банків;
- створити орган захисту прав споживачів фінансових послуг, оскільки в Україні на жоден із органів не покладено функції захисту прав споживачів фінансових послуг (відповідальність надавачів фінансових послуг за порушення прав споживачів практично відсутня; спроможність судової системи щодо швидкого та справедливого вирішення спорів – низька, а роз'яснення вищих судових інстанцій є поодинокими та носять рекомендаційний характер).
- забезпечити розвиток малого та середнього бізнесу в Україні. Необхідно надавати податкові пільги підприємствам, що відкриваються, наукомістким галузям, тим, хто здійснює технічне переоснащення, впроваджує нові технології;

- адаптувати законодавчі проекти, що стосуються банків, ближче до європейських для покращення банківських послуг і утворення їх на міжнародному рівні;
- підвищити довіру до гривні шляхом нівелювання девальваційних очікувань суб'єктів ринку, збільшити прогнозованість валютної політики завдяки упередженню ринковими та адміністративними заходами спекулятивних настроїв на валютному ринку, зростанню доларизації та попиту на іноземну валюту, не пов'язаного з економічною діяльністю й об'єктивними потребами суб'єктів ринку [3];
- здійснювати підтримку державними банками регіональних і загальнодержавних програм, що стимулюють розвиток економіки, самоврядування. Подальше і поступове зняття валютних обмежень, для лібералізації експортно-імпортних операцій та інші заходи;
- відображати на офіційному сайті Національного банку інформацію щодо статистичних показників банківської системи та окремих банків, грошово-кредитної політики регулятора, нових нормативних актів щодо діяльності банківської системи; дублювати у соціальних мережах найбільш важливу оперативну інформацію щодо діяльності НБУ та поточних подій у грошово-кредитній сфері;
- діяти в напрямі того, що економіка України повинна позбутись статусу країни з високим рівнем доларизації, адже рівень доларизації економіки України понад 30 %. Як наслідок, потенційні вкладники банків віддають перевагу зберігати власні вільні кошти у доларах США, а не вкладати на депозити;
- брати до уваги, що важливими чинниками зміцнення довіри повинні стати стабілізація економічної та політичної ситуації в країні, підвищення прозорості та незалежності Національного банку України, посилення комунікаційної політики монетарного регулятора, розвиток механізму роботи з проблемними банками, підвищення якості управління ризиками та корпоративного управління [18];

- впорядкувати процес розкриття інформації щодо структури власності комерційних банків та посилення відповідальності власників і керівників банків за проведення операцій з пов'язаними особами;
- створити умови для своєчасного відшкодування вкладів у проблемних банках за рахунок Фонду гарантування вкладів фізичних осіб в межах законодавчо затвердженого ліміту за рахунок покращення якості активів банків, оскільки саме через неякісні активи збиткових банків Фонд не може іноді надавати якісно свої послуги і тим самим знижує довіру клієнтів до системи загалом;
- завершити санацію банківської системи. Очищення банківської системи від проблемних банків, не зважаючи на їх розмір, надсилає наявним та потенційним клієнтам і вкладникам сигнал про серйозність намірів регулятора оптимізувати та зміцнити банківську систему, організувати її роботу на нових, значно більш прозорих принципах. Таким чином, процес санації банківської системи є одним із ключових чинників повернення довіри до неї з боку клієнтів;
- врегулювати рівень комісійних винагород банків згідно принципів “справедливості та раціональності”. Варто заборонити банкам надавати рекламу про “нульовий кредит”, який нині є вагомою підставою недовіри до банків.

Проте, банкам необхідно здійснювати заходи для підвищення довіри до них на локальному рівні, що в свою чергу забезпечить ФБ банків, а саме:

- при формуванні пропозиції банківських послуг не повинно бути прихованих відсоткових платежів та комісій. Всі платежі повинні бути висвітлені в документі договору та узгоджені з споживачами;
- банкам необхідно визначити чіткий перелік інформації щодо умов банківських послуг, з якою клієнт має бути ознайомлений під підпис, а також перелік інформації, яку банк має оприлюднювати про свою діяльність (у звітах і на сайті банку). Стандарти мають бути визначені і щодо розміру шрифту інформаційних листів та угод, розмір якого не має бути меншим за 12 pt [14].

Також банки повинні втримувати показники економічних нормативів на якісному рівні для збільшення довіри з боку іноземних та вітчизняних інвесторів і відповідно посилення своєї клієнтської бази;

— необхідно підвищити рівень фінансової грамотності населення за рахунок формування офіційної стратегії підвищення даної грамотності та створення самими банками якихось проєктів, інтерактивних ресурсів, тренінгів, брошур, анімаційних фільмів, порад та роз'яснень так, щоб це було комфортно для різних категорій населення;

— варто вдосконалити механізм фінансового менеджменту в кожному банку окремо задля внутрішнього збереження фінансової безпеки банку, оскільки якісні планування, аналіз, контроль і регулювання значною мірою впливають на банківську безпеку;

— створити прозору публічну інформацію банків для того, щоб клієнти могли довіряти їм і знати, що структура працює не в тіньовому секторі і чесно, а також розкрити структуру власності кожного банку, щоб клієнти не сумнівались, куди вони вкладають кошти;

— здійснити перевірку кадрів, оскільки через неякісну структуру кадрів часто виникають проблеми в банку, адже деякі працівники можуть бути недостатньо фінансово грамотними або мати власні інтереси при видачі кредитів, оформленні депозитів чи взагалі утворювати тіньову документацію;

— надавати лише ті послуги, на яких банки спеціалізуються, для того, щоб не утворювати зайву конкуренцію на ринку з небанківськими фінансово-кредитними установами, а також для надання тільки якісних послуг банківською установою.

Відновлення довіри до фінансової системи країни, зокрема, банківських установ, є спільною роботою, не тільки органів державної влади, професійних учасників фінансового ринку та регуляторів фінансового сектору, але й самих споживачів послуг фінансових установ.

ВИСНОВКИ

У сучасних умовах банки України часто стикаються з проблемою наявності низки загроз фінансовій безпеці та перед суспільством стоїть нелегке питання: вкладати свої вільні кошти в банки чи ні? Саме тому довіра є визначальним чинником у відносинах між банківськими установами та споживачами банківських послуг, який відображає готовність населення приймати на себе ризик та вкладати свої кошти в комерційні банки та сприяти розвитку банків та поповненню їх активів.

За результатами дослідження проблеми довіри, яка є одним з основних чинників фінансової безпеки банків України, можна зробити такі висновки:

1. Запропоновано індикатори суспільної довіри.

- Кількість суб'єктів (кількість членів кредитних спілок, недержавних пенсійних фондів). Основним чинником, який першим реагує на зміну рівня суспільної довіри до фінансових установ є кількість членів кредитних спілок, адже при виникненні будь-яких порушень інтересів споживачів, вони одразу відмовляються від послуг фінансових установ, оскільки не довіряють їм, а отже кількість членів кредитних спілок та інших фінансових установ зменшується;
- Обсяг ресурсів (обсяг ресурсів різних видів фінансових установ). Рівень довіри до фінансових установ можна визначити використовуючи обсяги та динаміку наданих ними кредитів, а також залучених депозитів. Тобто, до цієї групи індикаторів потрібно віднести діяльність таких установ як банків, які будують відносини із своїми клієнтами виключно на договірних засадах;
- Спеціальні (обсяг сумнівних фінансових операцій, про які повідомлено Державній службі фінансового моніторингу України).

2. Проведено кореляційний аналіз діяльності банків України, на основі чого здійснено ранжування швидкості їхньої реакції на зміни рівня суспільної довіри. Ми з'ясували, що найбільш чутливими до коливання довіри є кредитні спілки, та фінансові установи України реагують на зміну рівня довіри населення та суб'єктів господарювання у такій послідовності: кредитні спілки;

інститути спільного інвестування; банківські установи; недержавні пенсійні фонди.

3. Виявлено вплив макроекономічних показників: офіційного курсу гривні до долара США, коштів клієнтів банків, державного зовнішнього боргу, рівня тінізації економіки, відсоткових ставок на депозити в національній валюті, фондових індексів (ПФТС). Найбільший вплив на обсяг активів банків мають приріст державного зовнішнього боргу, кошти клієнтів банків та офіційний курс гривні до долара США. Також було оцінено вплив мікроекономічних показників на діяльність банківських установ: кількість членів КС, активи сформованих ІСІ, активи НПФ.

4. Здійснено поділ чинників, які формують довіру споживачів до банківських установ, на три групи:

1) на рівні держави (загальнодержавні) – рівень інфляції, інвестиційний клімат, курсова стабільність, політична ситуація в країні, рівень фінансової грамотності населення, державне регулювання, державні гарантії вкладників банків тощо.

2) на рівні установи (локальні) – репутація та імідж банківської установи, внутрішня політика банку, рейтинг банку, доступність продуктів та послуг, професійна компетентність працівників, інформаційна прозорість та інші.

3) з точки зору конкретного індивіда (індивідуальні) – компетентність споживача та його фінансова освіченість, впевненість у собі, рішучість, відповідальність, вміння ризикувати, обережність тощо.

Така класифікація чинників дає змогу розробити конкретні заходи підвищення довіри населення до банківських установ окремо на державному рівні, рівні банківської установи та індивідуальному рівні, що може сприяти зростанню ефективності реалізації реформ у цій сфері.

5. Запропоновано стратегічні напрями підвищення рівня довіри населення та суб'єктів господарювання до фінансової системи країни, а саме:

- сприяти підвищенню фінансової грамотності громадян, яка є першоджерелом формування суспільної довіри до інститутів фінансового ринку;
- вдосконалити систему захисту інтересів споживачів фінансових послуг;
- вдосконалити систему інформаційного забезпечення учасників фінансового ринку та інші напрями.

Отже, проблема довіри суттєво впливає на діяльність та стан банківських установ України і є одним з головних чинників розвитку банківської системи загалом. Таким чином, задля ефективного функціонування банківської системи важливим є підвищення довіри населення. Зміна рівня довіри може як активізувати діяльність фізичних і юридичних осіб, що сприятиме розвитку та удосконаленню банківського сектору країни, так і гальмувати цей процес. На жаль, на даний момент низький рівень довіри до банківських установ не дає змоги повністю використовувати фінансовий потенціал України, щоб створити дієву та конкурентоспроможну фінансову систему. Сьогодні одними з найважливіших завдань для відновлення довіри до вітчизняної банківської системи є підвищення фінансової грамотності населення, забезпечення відкритості банківської діяльності, розширення спектру банківських послуг та забезпечення їх доступності, активне застосування маркетингових технологій та комунікацій, підвищення іміджу банківських установ. Тому держава й громадяни України мають зважено докласти необхідних зусиль для подолання цієї проблеми, зокрема необхідно удосконалити систему національної оцінки ризиків, котра повинна враховувати рівень довіри як один із ключових елементів інвестиційного середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Базадзе К. М. Відновлення довіри до банківської системи: міф чи реальність / К. М. Базадзе. // Фінансовий простір. – 2015. – № 1. – С. 18-22.
2. Банківська безпека: проблема виміру / О.І. Барановський // Економіка і прогнозування. – 2006. – № 1. – С. 7-25.
3. Горденко А. В. Рівень суспільної довіри до банківської системи України / А. В. Горденко, О. М. Ісхакова, К. В. Пеня. // Економіка та управління національним господарством. – 2017. – № 20. – С. 114–117.
4. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Дмитрова С. О., Медвідь Т. А. Новітня компонента в системі банківських ризиків / С. Дмитров, Т. Медвідь // Науково-практичний журнал Вісник Національного банку України. – 2010. – № 4 (170). – С. 11-14.
6. Добрик Л. О. Фінансова безпека банку як основа його стійкості / Л. О. Добрик, Г. В. Запорожець. // Ефективна економіка. – 2014. – № 6.
7. Єрмошенко М. М., Горячева К. С. Фінансова складова економічної безпеки: держава і підприємство: Наук. монографія. – К. : Національна академія управління, 2010. – 232 с.
8. Коваленко В. В. Кредитна діяльність банків України: проблеми та перспективи розвитку: монографія. Одеса: Атлант, 2015.
9. Крупка І. М. Фінансово-економічна безпека банківської системи України та перспективи розвитку національної економіки / І. М. Крупка // Бізнесінформ. – 2012. – № 6. – С.168-175, с.170-171.
10. Міністерство фінансів України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://minfin.com.ua>.
11. Організаційно-економічний механізм забезпечення фінансової безпеки комерційного банку / М. Р. Барилюк // Бізнес Інформ. – 2016. – № 11. – С. 261-269. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2016_11_45.

12. Побережний С. М. Фінансова безпека банківської діяльності: навчальний посібник для самостійного вивчення дисципліни “Безпека банків” / [С. М. Побережний, О. Л. Пластун, Т. М. Болгар] ; Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2010. – 112 с.

13. Серікова А. А. Теоретичні підходи до визначення категорії "фінансова безпека підприємства" / А. А. Серікова. // ХНЕУ. – 2014.

14. Сомик А.В. «Підвищення довіри до банків» / Проблеми і перспективи розвитку банківської системи – 2014 р.

15. Стабілізація банківської системи шляхом підвищення довіри до банків та забезпечення прозорості діяльності НБУ [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/dovira_do_bankiv-8d9b8.pdf.

16. Стойка В. С. Можливості відновлення довіри до банківської системи України в сучасних умовах / В. С. Стойка. // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2017. – № 1. – С. 289-294.

17. Стратегія розвитку банківської системи 2016–2020: "Синергія розвитку банків та індустріалізації економіки" [Електронний ресурс] – 2016. – Режим доступу до ресурсу: https://kneu.edu.ua/userfiles/Credit_Economics_Department/afedra+bankspravi/proekt_strategi.pdf.

18. Турчин Л. Є. Проблеми довіри до банківської системи у післякризовий період / Л. Є. Турчин. // Інвестиції: практика і досвід. – 2013. – № 1. – С. 83-85.

19. Шпильовий Б. В. Основні інструменти забезпечення фінансової безпеки банків / Б. В. Шпильовий. // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2016. – № 10. – С. 139-142.

20. Наточеева Н. Н. Анализ текущего состояния финансовой безопасности коммерческих банков / Н. Н. Наточеева // Аудит и финансовый анализ. – 2011. – № 2. – С.115-119, с.117-118.

ДОДАТКИ

**ДЕРЖАВНА СЛУЖБА ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ**

вул. Білоруська, 24, м. Київ, 04050

тел. (044) 594-16-21

Код ЄДРПОУ 33695210

к. 14 » 01 2012 року № 53/9100-07
На _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів наукової роботи

Наукова робота:

Довірознавця

на тему: «Довіра в системі чинників фінансової безпеки банків України» пройшла апробацію в Державному закладі післядипломної освіти «Академія фінансового моніторингу» Державної служби фінансового моніторингу України.

Результати вказаної роботи посприяли удосконаленню методології Національної оцінки ризиків в частині:

ранжування прогнозних індикаторів рівня довіри до банків України за швидкістю реакції відповідних показників на зміни рівня національних ризиків, а саме: виявлено, що найшвидше на зміни ризиків та суспільної довіри реагують кредитні спілки, далі – інститути спільного інвестування, недержавні пенсійні фонди, банки;

визначення впливу макроекономічних показників на рівень довіри до банків (процентні ставки, валютні курси, фондові індекси, зовнішній борг, рівень тіньової економіки).

Застосування виявлених залежностей допомагає ідентифікувати причини й ознаки зниження рівня довіри до банківських установ в контексті Національної оцінки ризиків.

Директор Академії
фінансового моніторингу
доктор юридичний наук, професор

А.Г. Чубенко

Види загроз фінансової безпеки банківських установ [2]

Зовнішні загрози	Внутрішні загрози
1. Неприятливі макроекономічні умови: загальноекономічна ситуація в країні і регіонах.	1. Некваліфіковане управління, помилки в стратегічному плануванні і прогнозуванні банківської діяльності, аналізі власного капіталу і прибутку, визначенні джерел капітального зростання при прийнятті тактичних рішень.
2. Нестійкість нормативно - правової бази та урядові кризи.	2. Недостатність ліквідних активів як результат недотримання економічних нормативів центрбанку
3. Високий рівень інфляції та інфляційні очікування.	3. Відсутність достатньої кваліфікації співробітників банку, недостатній кадровий потенціал для вирішення першочергових завдань забезпечення безпеки банківської діяльності.
4. Нестійкість податкової, кредитної та страхової політики.	
5. Недостатність інвестиційних коштів у регіонах, коливання курсу долара.	4. Неповорнення кредитних ресурсів у банк і недоотримання прибутку внаслідок високоризикованої кредитної політики.
6. Неприятлива криміногенна ситуація, зростання кримінальних і фінансових злочинів у кредитно-фінансовій сфері.	
7. Мінливість обов'язкових нормативів центрбанку.	5. Слабке маркетингове опрацювання ринку банківських послуг і як наслідок, недостатня диверсифікація операцій, що пропонуються банком, відсутність дієвої банківської реклами.
8. Недобросовісна конкуренція на ринку банківських послуг, негативний вплив конкурентів на банківську діяльність.	
9. Неприятливі умови кредитування реального сектора економіки та низький рівень інвестиційної активності .	6. Наявність каналів витоку банківської інформації і помилки в організації схоронності фінансових і матеріальних цінностей банку.

Чинники впливу на рівень довіри населення до банківських установ

